

PALJASTAVA PSYKOLOGIA SELITTÄMISTÄ KAIHTAVAN SOSIOLOGIAN VALOSSA

JUHA SILTALA

Koulupoikana huumorintajuani kutkutti se jännite, jonka parhaat historiankirjoittajat saivat aikaan kuvatessaan lakonisella tyyllillä sota- ja diplomaattihistorian henkilöiden toilauksia. Kertojan ääni asetti asiat oikeisiin mittasuhteisiin luodessaan henkisen liikku- matilan, jota historian toimijoilta itseltään oli puuttunut vaikkapa sotaan ajauduttaessa. Narraatio teki pelottavistakin asioista inhi- millistä komediaa. Kuvittelin itseni joskus komedian sivuhenkilöksi lausumassa mah- dottomia vuorosanoja, joita joku Barbara Tuchman tai Tuomo Polvinen sitten kulmiaan kohotellen puolen vuosisadan kuluttua kirjai- si jälkipolvien viihteeksi.

Vanha keskustelukumppanini Janne Kivi- vuori on täyttänyt koulupojan turhamaisen haaveen ja tehnyt historioitsijasta historian henkilön uudessa aikalaishistoriassaan Psy- kopoliitiikka – paljastava psykologia suoma- laisen yhteiskunnallisen keskustelun perin- teenä (1996). Siinä Kivivuori käy läpi vastus- tajan käyttäytymistä kausaalisesti selittävää keskustelua Snellmanista ja kansalaissodan joukkopsykologisista selityksistä Tulenkan- tajiin, Uma Aaltoseen ja Veltto Virtaseen. Ki- vivuori kantaa huolta siitä, että poliittinen argu- mentointi rappeutuu vastustajan syynta- keettomuuden paljastamiseksi ja politiikka karnevalisoituu kilvaksi autenttisimmasta persoonasta.

Marginaalisen kirjoittajaminäni ansioton arvonnousu historiallisen trendin edustajaksi selittyy siitä, että Kivivuoren sosiologiassa ongelmat tavalla taikka toisella palautuvat psykologisointiin. Psykologisoivan ymmärtä-

misen ja elämäkerran uudelleenkonstruoim- nin terapiassa hän tosin yhdistää modernisaa- tion, mutta ei näe sitä vapauttavana toisin kuin esimerkiksi Anthony Giddens (1992 & 1995). Ilman psykologista ymmärtämistä yhe- teiskunta saattaisi voida jopa paremmin, sillä psykologinen ymmärtäminen vaarantaa de- mokratian ja oikeusjärjestyksen.

Kivivuoren kirja on inspiroivaa luettavaa, ja sen oivalluksissa tihenee jotain oleellista täs- tä ajasta. Kirja kannattaa lukea, koska se aut- taa hahmottamaan totunnaisia ajatuskuvioita uudelta kannalta. Se kannattaa lukea, vaikka olisi eri mieltä joistain lähtöoletuksista tai näkisi demokratian vaarantuvan aivan vas- takkaisista syistä.

Kivivuorelle toisen käyttäytymisen ymmär- täminen näyttäisi jo sinänsä merkitsevän vas- tuullisen kansalaisuuden kieltämistä. Ensilu- kemalta herää kysymys, auttaisiko eläytymis- kyvyn puute sitten paremmin kunnioittamaan toisia.¹ Kivivuoren prosessieettistä ongelman- asettelua ei kuitenkaan kannata kaataa sen tahattomiin implikaatioihin. Kivivuori on mielestäni ansiokkaasti hahmottanut argu- mentatiivista keskustelua kaihtavan, subjek- tiivisen ajatusmuodon, jota nimittäisin Scott Lashin (1995, 199–200) tapaan mieluummin esteettiseksi refleksiivisyydeksi kuin psyko- logisoinniksi.

¹Kivivuoren väitöskirjan arvosteluissa on viitattu siihen, että hän oikeuspositivistisesta lähtökoh- dastaan käsin oikeastaan torjuu kaiken käyttäyty- mistä ymmärtävän tiedon, olipa se psykologista tai sosiaalitieteellistä, ks. Kääriäinen 1995; Lindfors 1995.

Jos esteettisellä refleksiivisyydellä tarkoitetaan tieteellisenä kritiikkinä esiintyvää yltiösubjektivismia ja vastakkaisten näkökantojen ”paljastamista” sortaviksi ajatusmuodoiksi, ”paljastavan” ajattelun tutkiminen johtaa myöhäismodernin yhteiskunnan peruskysymyksiin, elämäntyylien klaavien välisen kanssakäymisen ongelmaan ja moraalisien metakielen puuttumiseen instrumentaalisjärjen hallitsemassa yhteiskunnassa (Bellah & al. 1985). Kivivuoren analyysi kantaisi sosiologisesti kauemmas, ellei hän samastaisi ”paljastavaa” subjektivismia psykologiseen ymmärtämiseen. Psykologisoiva ymmärtäminen voi näet myös johtaa oman koetun totuuden ylittämiseen ja asettumiseen toisen asemaan, mistä kai pitäisi olla hyötyä demokratialle ainakin John Rawlsin mukaan.

”Paljastavuus” ei ole kiinni tieteestä. Myös sosiologi, joka julistaa naistenlehden terapia-palstalla eheyttään hakevan kansalaisen toteuttavan ”psykodiskurssia” eikä itseään, ”paljastaa” aivan samalla tavalla toisen toimivan kausaalisista motiiveista eikä omista intentioistaan käsin.

Kiviuorta ärsyttää se, ettei psykologinen tulkitsija usko ihmisten toimivan vain julklausumistaan motiiveista. Hänen mielestään esimerkiksi mieselämäkertatutkimuksessani (Siltala 1994, 26–30) oli ”tieteellisesti arveluttavaa ja moraalisesti kyseenalaista sanoa, että työstään ylpeän insinöörin ylpeys oli suhteellista, koska firma itse asiassa merkitsi hänelle äitiä” (Kivivuori 1996, 140–141). Insinöörin pitkä tarina kertoi kuitenkin insinöörin omasta mielestä juuri pakonomaisen äidille suorittamisen muuttumisesta spontaanimmaksi elämäksi ja työnteoksi. ”Kirjoittaessani tarinaani olen havainnut, että en ole ollut niin vapaa, kuin olin luullut. Olen aina kantanut lapsuuteni arvomaailmaa ja maailmankuvaa jossakin muodossa mukanaani”, insinööri analysoi. Insinööri selittää ”selvittämättömällä isä-suhteellaan” kyvyttömyytensä olla niin hyvä isä kuin olisi tahtonut ja pakenemistaan läheisyydestä työhön. Hän vieläpä hahmottaa elämänsä aidon ja vääran minän vastakoh-

dalla: ”Olimme kaikki aktiivisia, terveitä ja täynnä elämää. – Emme kuitenkaan pysähtyneet miettimään, mitä kaikki tapahtuminen meille merkitsi, vaan elimme kiireisinä ja askareissamme ja päivämme kuluivat nopeasti yksi toisensa perästä.” Insinööri toteaa nyt ”sisäisesti kasvaneensa” uudenlaiseen elämäntapaan, ”joka oli minulle luonnollisempi ja vastasi paremmin – ominta sisintä.” Mielestäni kertoja itse arvotti tässä kohtaa suorituskeseisen ilonsa ”suhteellisemmaksi” kuin myöhemmän monipuolisemman elämän ilot, joista työmenestys toki on yksi. ”Iloitsen siitä, ettei minun enää tarvitse asettaa saavutuksia ehdoksi sille, että rakastaisin poikiani. Poikani ovat myös saaneet nähdä minut uudessa roolissa, joka on hoivaamista ja rakastamista eikä vain työtä ja matkustamista maailmalla. Uskon, että he nyt tietävät enemmän isästään. Ehkä tämä ymmärrys auttaa heitä paremmin käsittämään omaa itseään ja sitä, miten he puolestaan isänä käyttäytyvät.” ”Tätä kautta olen vähitellen käsittänyt, että elämä on kokonaisuus; enemmän kuin vain työ ja saavuttaminen. Uskon, että äitinikin olisi hyväksynyt – laajentuneen maailmankuvan.” Mielestäni oli adekvaattia kuvata insinöörin elämäntarinaa sisäisen kokemuksen kautta, kypsymisenä kovien koettelemusten kautta vapaampiin valintoihin. Jos hänen tarinaan ottaisi vain ulkoiset tapahtumat, jätettäisiin huomiotta se, minkä takia hän tahtoi tarinansa kertoa.

Muuan paljon kipeämmistä asioista kertonut kirjoittaja totesi, etten ollut asettunut elämäkerran kirjoittajien yläpuolelle samalla tavoin kuin ”syrytytyistä” puhuvat sosiologit tai ”itsesäällissä rypemiselle” ilkkuneet toimittajat jossakin radiokeskustelussa.

Kivivuoren mielestä työaddiktiota ei saisi erottaa spontaanimmasta työnteosta. Kun elämäkerran kirjoittajat itse paljolti tekevät näin, se johtuu Kivivuoren mielestä heidän erityisestä psykoinfektiostaan. Se on hänen mielestään psykologisten käsitteiden ”valumista” maallikkojen itseymmärrykseen. Mitä haittaa siitä on? Minun mielestäni näillä käsitteillä

on vastineensa todellisuudessa. Kivivuoren mielestä taas ne eivät viittaa mihinkään itsensä ulkopuolella. Eikö hän tässä itse asetu edustamaan tietoa miesten ”oikeista tarpeista”, joita itsetunnosta, stressistä tai loppuunpalamisesta puhuvat ihmispolot eivät itse tiedosta uusintaessaan merkityksetöntä kielipeiliään? Jos ”sisäisestä kokemuksesta” lähtevät kirjoittajat kritisivat tarinamme insinöörin tavoin ulkoisen tehon ja menestyksen palvontaa ”kestämättömästä kehityksestä”, Kivivuoren valitsema kritiikin muoto julistaa kaikki sisimmästä ja syvyydestä lähtevät näkemykset vaarallisiksi harhoiksi.

Pintatason kuvailuun tyytyvä, ihmisen ja kulttuurin kokonaan samastava sosiologia tulee tarkoittamattaan puolustaneeksi kovenevan pudotuspelin luokkayhteiskuntaa kärsimyksestä lähtevältä kritiikiltä. Ei ole enää legitiimiä sanoa, että ihmisten terveys tai psyykinen tasapaino järkkyvät kilpailusta ja pudotuspelistä. Terveys tai psyykinen hyvinvointihan ovat liian epämääräisiä kokonaisuuksia tieteelle – ja niin taitavat olla kilpailuyhteiskunta ja pudotuspelikin.

Kivivuori ihastelee 1960-lukua vuosikymmenenä, jolloin maailmaa muutettiin eikä patettu sisäisyyden hetteiköille. Mutta myös 1990-luku on kovan politiikan aikaa, jonka vastaansanomattomuutta Kivivuoren paheksuma henkilöityminen kaikessa triviaalisuudessaan vain korostaa. Nyt politiikka vain on taloutta – edustuksellinen demokratia on käytännössä lopetettu, koska sitä pidetään amatöörien sekaantumisenä markkinatalouden luonnonlakeihin. Kansalaisten on vain sopeuduttava luonnoksi muuttuneeseen talouteen. Se ei enää sopeudu ihmisiin niin kuin vallankumousta pelkäävässä keynesiläisessä kansallisvaltiossa.

Ihmisistä jalostetaan maailmanmarkkinoilla tulostavasti ja tietotekniikan vaatimia rotuvalioita. Sitä kutsutaan ”positiivisten voimavarojen” tiedostamiseksi tai ”yksilöllisen vapauden” kirjoittamiseksi kahlitsevista ”rakenteista”, ennen muuta ammattiyhdistysliikkeestä ja työehdoista. Kansalaisten vaiku-

tusmahdollisuuksien riistäminen yksilöllisen vapauttamisen nimissä onnistuu sitomalla ihmiset syrjäytymisen uhalla päivittäiseen olemassaolontaisteluun, jossa voimia ei jää kansalaistoimintaan.

Jos vain pintatasolla oleva on (tieteellisesti) totta ja (moraalisesti) oikeaa, päädytään luonnonlakina esittäytyvään instrumentaalisen järjen valtaan.

Kun markkinatalousoppineet esittävät asiantuntijalausuntoja yhteiskunnan ja ihmisten optimaalisista toimintaehdoista, arvot sekoittuvat tosiasioihin aivan samalla tavalla kuin Kivivuoren psykologiassa kauhistelussa kognitiivisessa arvoteoriassa. ”Uutta politiikkaa tarvitaan kirkastamaan markkinatalouden merkitys ihmisten hyvinvoinnille”, selittää professori Risto Harisalo. ”Uusi politiikka on luonteeltaan vapauttavaa”, koska se saa ihmiset luomaan vaurautta samalla kertaa itselleen ja toisille sekä poistaa ”henkisen takapajuisuuden” (Uusi vapauden ..., 1996; ks. myös Ollila 1996a & 1996b).

Taloustieteilijät Franz J. Hinkelammert ja Norbert Arntz ovat analysoineet kansainvälisen valuuttarahaston teologiaa (esim. Camdessus 1996), jonka mukaan pelastusta ei ole markkinatalouden ulkopuolella. Uusi taivas ja uusi maa luodaan, kunhan ylpeät ihmiset nöyrytyvät valuuttarahaston suosittamiin säästötoimiin ja vapauttavat kaupan. Kuta paremmin markkinat toimivat, sitä enemmän ihmiset voivat toteuttaa itseään ja luoda vaurautta; säätely taas tuottaa vain sortoa ja köyhyyttä. Markkinalogiikan ulkopuolella ei ole vaihtoehtoja mittapuuta: se on Jumalan tahto. Köyhyys ja kurjuus ei todista niinkään markkinalogiikan vaaroista vaan vain siitä, ettei markkinoita ole toteutettu kyllin perusteellisesti. Utopioista luopuminen tekee asiapakojen vallasta ihanneyhteiskunnan. Ihmiset luopuvat valinnanvapaudestaan pääasioissa (Hinkelammert & Arntz 1996; Hinkelammert 1996; ks. myös Vuola 1995). Vaihtoehtojen hahmottaminen olisi mielestäni yhteiskuntatieteiden tehtävä.

Filosofi Eerik Lagerspetzin mukaan yhteis-

kuntatieteet ovat luonteeltaan myös moraalisia ja poliittisia: ”Vaikka tosiasioista ei voitaisi johtaa moraalisääntöjä, tosiasioista, jotka kertovat, mikä on yhteiskunnassa mahdollista ja mikä mahdotonta, voidaan johtaa meitä koskevien moraalisten vaatimusten rajat.” On tieteellisesti legitiimiä kysyä, millaiset instituutiot pystyvät uusintamaan itsensä yksilöiden päivittäisenä toimintamotivaationa ja millaiset taas syövät omaa arvopohjaansa (Lagerspetz 1996, 46–48). Jos kansalaisaktiivisuus nyky-yhteiskunnassa edellyttää entistä suurempaa psyykkistä vakautta eikä mikään elämänalue toisaalta ole tarpeeksi vapaa stabiloidakseen psyykkistä itsesäätelystä, autonomiavaje ei hoidu vain julistamalla ääritunteiden välillä ailahteleva, tilannesidonnainen ja synteisikyvyn minuuksien historian postmoderniksi päätepisteeksi (tästä esim. Gergen 1991). Kyky tai kyvyttömyys säätää itse itselleen lakia kuuluu poliittisten tieteiden tutkimusalaan.

Oma ”poliittinen” tieteeni on rajoittunut yhteiskunnan toimivuus- ja motivaatio-ongelmien analysointiin. Jürgen Habermas käyttää juuri näitä käsitteitä, vaikka uskookin argumentaatioon ja totuuteen. En ole esittänyt sen yksityiskohtaisempia toimintasuosituksia kuin ihmisarvon irrottamisen suorituksista edes joillakin rauhoitetuilla elämänalueilla, jotta kansalaiset itse voisivat rauhassa harkita elämänsä päämääriä ja yhteiskunnan kehityssuuntaa. Tämä on ollut nähdäkseni vähintään yhtä legitiimiä kuin vastakkaiset suositukset olemassaolontaistelun koventamisesta ja tuulosvastuun ulottamisesta kaikkialle. Elitistiksikään en tunnustaudu, sillä olen pitänyt mahdollisena ja tarpeellisenä samaa etäisyydenottomahdollisuutta kaikille. Mielestäni psykologisen tiedon sovellutukseni ovat olleet prosessieettisesti puolustettavissa.

Kivivuori rajaa psykologian ja kliinisen psykoanalyysin kritiikkinsä ulkopuolelle, mutta todellisuudessa hän on ristiretkeillä vapaasti valitsevan ja tavoitteellisesti toimivan ihmisen puolesta kausaalisia selityksiä vastaan.

Kivivuori ei kansalaisiin luottaessaan tahdo tehdä eroa ihmisten ja heille tyrkytetyn todellisuuden välillä. Hän pitää ihmisiä loukkavana sitäkin, että aikoinaan analysoin EU-propagandaan liittyneitä yleisiä mielikuvia. Pitäisikö mielikuvien purkamisen olla niitä soveltavien mainostoimistojen yksinoikeus?

Mielestäni on ihmisiä halveksivampaa puhua asiapakkajien diktatuurista kansalaisten rajoittamattomana yksilöllisenä valintana kuin analysoida niitä päivittäisiä taloudellisia pakkoja tai lapsuudesta tulevia kokemiskaa-voja, joiden vuoksi oman elämän suunta tai yhteiskunnallisen kehityksen suunta on helpompi ottaa annettuna kuin muuttaa sitä.

Sotaa tahdonvapauden puolesta kävivät jo Kivivuoren ensimmäisiksi psykopolitiikoiksi kohottamat fennomaanit. Fennomaanit eivät näet tyytyneet ainoastaan tulkitsemaan kansan autenttista tahtoa vaan julistivat myös, ettei naturalistinen taide ollut ”totta”, koska siinä ei kuvattu ihmisten ”ylevempiä pyrkimyksiä”. Kivivuori näkyy lukeneen Jouko Ahon väitöskirjasta (1993) vain alun: kirja kokonaisuutena kertoo materialistisen psykologian herättämästä vastarinnasta. Kausaalisen selittämisen katsottiin vaarantavan moraalin. Materialistit koettivat turhaan todistella, että vasta kausaalitekijöiden tunnustaminen vapautti ihmiset tekemään eettisiä valintoja.

Kivivuori itse sanoo kannattavansa käsitystä historian/kulttuurin muovaamasta minästä, mutta ei kuitenkaan sallisi tieteen tarkastella tätä rakentumista. Ihmisestä tulee annettu vakio, black box. ”Hän kohtasi jokaisen päivän kuin elämä olisi ollut peliä ja pelit olisivat olleet koko elämä, ja hänen tiettyjen tekojensa syyt olivat hermeettisesti suljettuina ja haudattuina hänen päässään”, luonnehtii Clive Cussler (1995, 58) toimintatrillerinsä sankaria Dirk Pittiä.

Käyttäytymiseen vaikuttavien voimien teaminen voi olla muutakin kuin kansalaiskompetenssin kieltämistä. Kivivuorelle se on aina häpeällinen paljastus. Hän ei tule ajatelleeksi neutraalimpaa näkökulmaa, jossa myös

tutkija tunnustaa olevansa samojen liikevoimien alainen eikä ilmoitetun tiedon kautta niiden tavoittamattomissa. Psykoanalyysi näkee toivon siinä, että ihmisellä on varaa määritellä suhteensa määreisiinsä, vaikka olisi-kin kyvytön itse niitä postmodernilla vauhdilla muuksi muuttamaan.

Sosiologiaa kiinnosti aluksi se, kuinka ihmisten aikeista syntyi yhteiskunnassa muuta kuin he olivat aikoneet. Nyt rakenneselitykset näkyy hylätyn kokonaan. Todellisuutta tarkastellaan lähinnä ihmisten tietoisena luomuksena, josta jatkuvasti neuvotellaan uudelleen. Tämä näkökulma korostaa ihmistä tekijänä eikä olosuhteiden uhrina, mutta se myös pelkistää yhteiskunnan samalla tasolla olevien yksilöiden vapaasti valitsemiksi suhteiksi ja luo näköharhan tasaveroisista vaikutusmahdollisuuksista. Talcott Parsonsille rationaalinen käyttäytyminen oli jäännöskategoria, jota ei tarvinnut selittää yhteiskunnan funktioilla eikä mielen tasapainopyrkimyksillä. Nykyinen mikrososiologia ei puolestaan tutki irrationaalista käyttäytymistä eikä oikeastaan edes salli sanoa jotakin toimintaa irrationaaliseksi (Heritage 1996). Sosiaalisessa toiminnassa ei voida operoida toden ja epäto- den käsittein (Habermasin Geltungsanspruch), tuskin enää puhua oikeasta ja väärästäkään muussa kuin gallup-mielessä.

Suomalaisessa sosiologiassa on heilahdettu rakenteiden historiallis-materialistisesta tai pääomaloogisesta korostuksesta niiden huomiotta jättämiseen. Kulttuuritutkimus on määritellyt tehtäväkenttensä poleemisissa suhteissa ”rakennesosiologiaan”. Esimerkiksi brittiläisessä kulttuuritutkimuksessa ei subjektiivisen todellisuuden huomioon ottaminen ole vaatinut objektiivisen todellisuuden kieltämistä (Alasuutari 1995). Nykyään lähes kaikki yhteiskunta- ja ihmistieteellinen tutkimus on kulttuuritutkimusta, joka tietää luonnolliset vakiot sosiaalisiksi konstruktioiksi. Sosiaalisessa konstruktivismissa ei olisi mitään vastustettavaa, jos taloudellisten rakennetekijöiden, aikuisessa elävien varhaisen psyykkisten tasojen ja tietoisien toiminnan

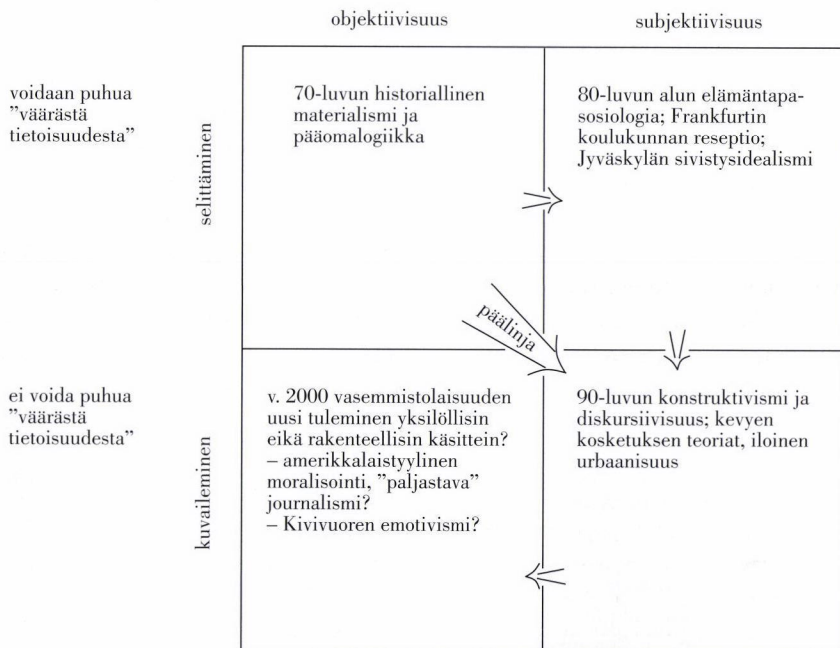
väliset jännitteet otettaisiin huomioon. Todellisuutta on kielen ulkopuolellakin.

Tietoisten valintojen ja omien voimavarojen yksipuolinen painottaminen luo vääristyneen kuvan yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Pintahavainnointiin rajoittuva, historiasta tietämätön sosiaalitutkija saattaisi muodikkailla käsitteillään löytää jopa Dachauin parakkirivistöistä ensi sijassa urbaania heimoistumista vapaasti valitun symboliikan, keltaisten tähtien, vaaleanpunaisten kolmioiden yms. mukaan. Vääryyksistä puhuminen edellyttäisi annetun todellisuuden vertaamista johonkin ideaalitodellisuuteen. Mutta eihän tutkija voi mennä sanomaan ihmisille, miten näiden tulee elää. Jos he kerran kärsivät keskitysleirissä, kunnioitettakoon heidän elämäntyyli- lintaansa.

Sekä uudet terapiasuunnat että konstruktivistinen yhteiskuntatutkimus ovat konstruoineet psykoanalyysista deterministisen, essentialistisen haamuvastustajan. Psykoanalyysiin perehtyneiden on vaikea tunnistaa tuota kuvastusta, sillä todellisuuden dialoginen rakentuminen, sen uudelleenmuokkaaminen ja subjektiuden palauttaminen ovat olleet alusta pitäen keskeisiä juuri psykoanalyysille. Psykoanalyysin väärinymmärtäminen lapsuusdeterminismiksi tai essentialismiksi selittynee kulttuuritieteiden itsemäärittelyn tarpeesta sekä 1990-luvun toiveajattelusta, että kaikki muuttuisi heti, kun se määritellään uudelleen. Hitaammin muuttuville tasoille ei 90-luvun virtuaalimaailmassa ole sijaa. 1970-luvulla maailma tiedettiin ilman empiiristä tutkimusta vääräksi ja sortavaksi. Nyt se tiedetään oikeaksi ja vapaista valinnoista koostuvaksi jo ennen empiiristä tutkimusta.

Sosiologiasta kun puhutaan, en malta olla piirustamatta nelikenttää hahmottaakseni yhteiskuntatieteellisiä aate- ja oppihistorian jakoja ja virtauksia vuosina 1966–2000 (kuvi- 1).

Äärimmäisestä objektiivisuudesta on siirrytty äärimmäiseen subjektiivisuuteen, joka saa ottamaan annetun objektiviteetin objektiivisena todellisuutena. Jos Matti Virtasen

(1996) ennakoima nuorten käänne vasemmalle tapahtuu 90-luvun ajatuksellisin selviöin, yliyksilöllisiä rakennetekijöitä huomioon ottamatta, tuloksena saattaa olla hyvien ihmisten harjoittamaa pahojen ihmisten moralisointia.

Vaikka Kivivuoren voisi liittää yksilöllisiä valintoja korostavana emotivistina postmoderniin paradigmaan, häntä ei silti voi pitää relativistina. Hän sitoutuu parhaan argumentin etiikkaan, ja siksi moraaliset kannanotot pukevat häntä paremmin kuin esteettisen refleksiivisyyden edustajia. Hän on viehättävän vanhanaikaisella tavalla tosissaan demokratian puolustuksessaan: hänelle on vielä olemassa oikea ja väärä. Demokraattinen prosessi sallii arvovalintojen rationaalisen perustelun toisin kuin esteettinen refleksiivisyys. Ihminen on vastuussa teoistaan, joten hän ei voi aina tilanteen mukaan muuttua kokonaan toiseksi. Siksi Kivivuoren psykokritiikki ansaitsee rakentavamman vastaanoton kuin sen ten-

denssiltään totalitaariseksi positivismiksi julistamisen.

Kivivuori kaipaa moraalista metakieltä, jonka avulla eri asioista tunnettydytyksensä saavat kansalaiset voisivat hoitaa keskinäiset asiansa rauhanomaisesti ja itse säätämäänsä lakiin alistuen. Psykosanastojen poistaminen käytöstä ei mielestäni estä relativismista prosessieettisiä velvoituksia omien tuntemusten mukaan. Erilaisissa subjektiivisissa todellisuuksissa elävien, eri arvoja kannattavien ihmisten pitäisi osata paitsi kunnioittaa omia tunteitaan myös nousta välillä niiden yläpuolelle ja tarkastella asioita toistenkin kannalta. Tämä ei ole helppo patenttilääke vaan jatkuva prosessi, liikettä lapsen ja aikuisen näkökulmien kesken. Lapsella on oikeutensa, mutta niin on toisillakin (vrt. Stephen 1993). Niiden keskinäinen painoarvo on punnittava tapauskohtaisesti, selkeää metodiohjetta on vaikea määritellä.

Psykoanalyttisen ymmärryksen lisäänty-

minen voi helpottaa demokraattista prosessia, jos kyse on todellisesta itsetuntemuksesta ja rehdistä yrityksestä ymmärtää toisia.

Keskustelukumppanin käyttäytymiseen vaikuttavia kausaalitekijöitä tarkastellaan ilman psykoanalyysiäkin, jos kanssakäyminen ei suju odotetulla tavalla. Arkipäivän etnometodologiassa ihmiset testaavat jatkuvasti toistensa vakavasti otettavuutta ja pääättelevät toisten palautteesta, ovatko itse vakavasti otettavia. Psykoanalyysi on myös omien käsitysten jatkuvaa epäilemistä. Psykoanalyysi ei kannata totalitarismin siementä sillä tavoin

KIRJALLISUUS

Aho, Jouko: Sieluun piirretty viiva. Psykologisia perinteitä suomenmielisestä sielutieteestä kokeelliseen kasvatukseen. Oulu: Pohjoinen, 1993

Alasuutari, Pertti: Kulttuuritutkimus konstruktiona. *Sosiologia* 32 (1995): 3, 169–178

Bellah, Robert N. & al.: *Habits of the heart. Individualism and commitment in American life.* Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 1985

Camdessus, Michel: Markt und Reich Gottes: die doppelte Zugehörigkeit. *Weltkirche* 1/1996

Cussler, Clive: Inkojen kulta: Suom. Jorma-Veikko Sappinen. Juva: WSOY, 1995

Gergen, Kenneth J.: *The saturated self. Dilemmas of identity in contemporary life.* New York: Basic Books, 1991

Giddens, Anthony: *The transformation of intimacy.* Cambridge: Polity Press, 1992

Giddens, Anthony: Elämää jälkitraditionaalissa yhteiskunnassa. Teoksessa: Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio.* Jyväskylä: Vastapaino, 1995

Heritage, John: Harold Garfinkel ja etnometodologia. Jyväskylä: Gaudeamus, 1996

Hinkelammert, Franz J.: A society where there is room for all: the impotence of omnipotence. Helsingin yliopistossa 22.2.1996 pidetty esitelmä

Hinkelammert, Franz J. & Arntz, Norbert: *Ausserhalb der Marktwirtschaft kein Heil? Der Internationale Währungsfonds (IWF) rechtfertigt sich durch eine eigene Theologie.* Hinkelammertin Tu-

kuin Kivivuori esittää, mutta sitä voidaan käyttää totalitaarisesti niin kuin kaikkia muitakin inhimillisen tiedon lajeja.

Nyky-yhteiskunnan totalitaarisuuteen tai demokraattisuuteen vaikuttaa psykologisointia ja sosiologisointia enemmän se, suostuvatko ihmiset asettumaan toistensa asemaan vai kohtelevatko he toisiaan vain oman itsetoteutuksensa välineinä taikka esteinä. Kyse on ”postmodernin” persoonan palauttamisesta vastuulliseksi teoistaan. Jos Kivivuori tähtää siihen, en vastusta häntä.

run yliopistossa 20.2.1996 pitämän esitelmän pohjateksti

Kivivuori, Janne: *Psykopolitiikka – paljastava psykologia suomalaisen yhteiskunnallisen keskustelun perinteinä.* Helsinki: Hanki ja jää, 1996

Kääriäinen, Juha: Hyssyttelevä hyvinvointivaltio? *Sosiologia* 32 (1995): 2, 133–134

Lagerspetz, Eerik: Vapaus, yksilöllisyys ja yhteiskunta. Teoksessa: *Yksilö modernin murroksessa.* Helsinki: Gaudeamus, 1996

Lash, Scott: Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka, yhteisö. Teoksessa: Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio.* Jyväskylä: Vastapaino, 1995

Lindfors, Sanna: Ymmärtäjien merkitys nuorten rikolliselle alakulttuurille. *Nuorisotutkimus* 13 (1995): 2, 56–59

Ollila, Antero: Suomi selviytyy vain siirtymällä markkinatalouteen. HS 14.3.1996. 1996a

Ollila, Antero: ”Hirmuiset markkinat” olemme me. HS 27.3.1996. 1996b

Siltala, Juha: Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan. Keuruu: Otava, 1994

Stephen, Cora: *Der Betroffenenheits-kult. Eine politische Sittengeschichte.* Berlin: Rowolt, 1993

Uusi vapauden politiikka. Suomen Kuva-lehti 14/1996

Virtanen, Matti: Sukupolvisodan voittajat ja häviäjät. HS 5.5.1996

Vuola, Elina: *Politiikka, talous ja teologia.* Franz Hinkelammertin haastattelu. *Kosmopolis* 3/1995.